

Jiří Poláček

Causa Vladislav Vančura

Jestliže se vracíme k velkým osobnostem naší literatury 20. století, nemůžeme opomenout *Vladislava Vančuru* (1891–1942), rodáka z Háje u Opavy. Jeho životní osudy a práce jsou dosti známé, přesto však nebude na škodu pár hlavních údajů připomenout.

Nuže, své dětství Vančura prožil hlavně v Davli u Prahy a v Praze. Po maturitě na gymnáziu (1915) vystudoval pražskou lékařskou fakultu (1921) a poté žil na Zbraslavi. Spolu se svou ženou tu provozoval lékařskou praxi, ale po několika letech jí zanechal a věnoval se umělecké a veřejné činnosti. Byl prvním předsedou Devětsilu, mimoto úzce spolupracoval s nakladatelstvím Družstevní práce, působil v oblasti filmu atd.

Ve třicátých letech se stal jedním z největších odpůrců fašismu a nacismu, a tak je logické, že se za nacistické okupace zapojil do odboje. Jako předseda Národního revolučního výboru inteligence kolem sebe soustřeďoval čelné vědce, umělce či politiky, u nichž měl respekt – řečeno slovy Jindřicha Honzla¹ – jako „člověk nejryzejší mužnosti a ocelově pevný bojovník, který měl schopnost vést, tvořit plán a koncepci“.

V důsledku své odbojové činnosti byl V. Vančura 12. května 1942 zatčen gestapem, pak vyslýchán, mučen a 1. června uvedeného roku popraven. „Zemřel proto, že byl nejvýznamnější z nás,“ napsal roku 1946 v Lidové kultuře Ivan Olbracht. „V něm měl být zasažen celý český národ.“

Tato slova mají své opodstatnění, avšak značně s nimi kontrastuje následující sku-

¹ Honzl, J.: Divadelní a literární podobizny, Praha 1959.

tečnost: téhož dne, kdy o Vančurově smrti informoval protektorátní tisk (tedy 2. června 1942), na Staroměstském náměstí proběhla mohutná manifestace, jejíchž šedesát tisíc účastníků vyjádřilo svou věrnost Hitlerově říši; obdobná, ale ještě větší manifestace se konala o den později na Václavském náměstí...

Na tomto pozadí, které lze ještě dokreslit zmínkou o podobně zaměřeném shromáždění herců v Národním divadle (24. června 1942), je Vančurova lidská velikost ještě zřetelnější. Ostatně můžeme se o ní dočíst i v řadě vzpomínkových děl, například v knihách Vítězslava Nezvala (*Z mého života*, 1959), Ludmily Vančurové (*Dvacet šest krásných let*, 1967), Jaroslava Seiferta (*Všecky krásy světa*, 1982), Václava Černého (*Paměti 2*, 1992) nebo Bedřicha Fučíka (*Čtrnáctero zastavení*, 1992).

Pokud jde o Vančurovo dílo, tvoří ho desítky románů, tři svazky drobných próz, knížka pro děti a torzo cyklu historických obrazů, jakož i několik samostatných povídek. Zahrnuje ovšem také pět dramát, mnoho esejistických a kritických projevů či lektorských posudků. Všechny tyto práce jsou napsány svěbytným básnickým jazykem, v němž koexistují četné metafory s archaismy i hovorovými prvky.

Svémi prozaickými díly V. Vančura značně „pohnul českou prózou“ (F. X. Šalda) a také s nimi míval úspěch u dobové kritiky, byť v jednotlivých soudech se objevovaly i rozličné výhrady nebo negativní postoje.

Velmi příznivý ohlas měly romány *Pekař Jan Marhoul* (1924), *Poslední soud* (1929), *Hrdelní pře anebo Přísloví* (1930), *Markéta Lazarová* (1931) i *Útěk do Budína* (1932), *Konec starých časů* (1934) a *Rodina Horvatova* (1938). Další romány – *Pole orná a válečná* (1925), *Rozmarné léto* (1926) a *Tři řeky* (1936) – vzbudily rozporuplnou odezvu, zatímco zbylé knihy (*Luk královny Dorotky*, 1932; *Obrazy z dějin národa českého*, 1939, 1940) byly přijaty opět povytče kladně.

Cenné svědectví o soudobé recepci Vančurových děl představuje též čtenářská anketa Lidových novin, vycházející v letech 1928–41. Roku 1931 ji vyhrála *Markéta Lazarová*, později – v letech 1934, 1936 a 1940 – se mezi nejzajímavější tituly dostaly romány *Konec starých časů* a *Tři řeky* spolu s *Obrazy z dějin národa českého*. Mezi respondenty, kteří uváděli Vančurovy knihy, najdeme mnoho známých kulturních osobností, například Jana Mukašovského, Ivana Olbrachta, Jiřího Mahena, Karla Nového, Vítězslava Nezvala, Jaroslava Seiferta, Jindřicha Honzla, Františka Trávníčka či Jaroslava Ježka. Někteří z nich se k V. Vančurovi

vraceli i v obnovené poválečné anketě na stránkách Svobodných novin (v letech 1946–47).

Pozitivní kritický a čtenářský ohlas jeho tvorby, obsahující řadu superlativů², má svou cenu. Potvrzuje tvůrčí velikost tohoto autora, a to i přesto, že ve světovém kontextu ho zastihují Jaroslav Hašek či Karel Čapek.

Po roce 1945 byl V. Vančura jako člověk i umělec velmi ctěn. V padesátých letech se jeho hodnocení načas proměnilo (mj. byl pokládán za formalistu), ale jeho knihy vycházely dál a zároveň se rozhojňovala odborná vančurovská literatura. Do konce osmdesátých let vyšly monografické práce Milana Kundery (*Umění románu*, 1960), Zdeňka Kožmína (*Styl Vančurovy prózy*, 1968), Aleny Hájkové (*Humor v próze Vladislava Vančury*, 1972), Vladimíra Dostála (*Slovo a čin*, 1972), Luboše Bartoška (*Desátá múza Vladislava Vančury*, 1973) a Milana Blahynky (*Vladislav Vančura*, 1978), jedna monografie byla vydána i v Sovětském svazu (Oleg Malevič: *Vladislav Vančura*, 1973).

Vedle mnoha speciálních studií, doslovů nebo předmluv k jednotlivým dílům je nutno dále připomenout opavskou konferenci, uspořádanou v roce 1971 a nazvanou *Vladislav Vančura mezi dramatem a filmem* (roku 1973 z ní vyšel stejnojmenný sborník s cennou bibliografií Miroslava Laiskeho). Praktickým vyústěním tohoto bádání se stala edice Vančurových spisů: nakladatelství Čs. spisovatel vydalo v letech 1984–89 sedm svazků, přičemž jich mělo vyjít čtrnáct.

V devadesátých letech se situace ve vančurovském výzkumu i v ediční praxi změnila. Svou roli přitom zjevně sehrála dřívější Vančurova prezentace jako umělce-komunisty, třebaže byla účelovou ideologickou dezinterpretací: jak známo, Vančura byl sice příslušníkem levicové avantgardy, do řad členů KSČ však patřil jen do roku 1929, kdy z nich byl spolu s dalšími šesti spisovateli vyloučen. Tato skutečnost byla v poválečných desetiletích utilitaristicky přehlížena. Dnes takový pohled akceptuje KSČM, pořádjící ve Vančurově rodišti festival nazvaný Rozmarné léto. Po roce 1989 V. Vančura nebyl tak častým předmětem pozornosti literární vědy jako dříve, ale přesto o jeho tvorbě vyšly dvě monografie³ a několik studií v časopisech Česká literatura⁴,

² Viz třeba výrok Ivana Olbrachta, který roku 1936 – v rozhovoru s Egonem Hostovským otištěném v Almanachu Kmene – V. Vančuru označil za „nejvýznačnějšího nového českého prozaika“.

³ Holý, J.: *Práce a básnivost. Estetický projekt světa Vladislava Vančury*, Praha 1990; Poláček, J.: *Portréty a osudy. Postavy v próze Vladislava Vančury*, Boskovice 1994.

⁴ Jílek, R.: *K času Vančurových románů*, Česká literatura 1992, č. 1, s. 52–66; Winner, T. G.: *Vladislav Vančura jako kritik umění, jeho vztahy k Pražskému lingvistickému kroužku*, Česká literatura 1997, č. 5, s. 451–466.

Tvar⁵, Literární noviny⁶, Akord⁷, ROK⁸ či Alternativa plus⁹. Další vančurovské práce se objevily ve sbornících a knižních publikacích¹⁰.

Na roky 1991 a 1992 připadla dvě Vančurova významná jubilea. Mnohé deníky a kulturní časopisy (včetně Literárních novin) je ignorovaly, pominuly je však i vědecké kruhy, které jich mohly využít k uspořádání alespoň jedné konference. Projevem jistého oficiálního přezírání autora Rozmarného léta je i to, že mu – na rozdíl od Karla Čapka, Ferdinanda Peroutky či Jaroslava Kvapila – dosud nebyl udělen Řád T. G. Masaryka in memoriam.

Za manifestaci obdobného Vančurova přehlížení lze považovat výsledky loňské ankety Lidových novin o největšího Čecha 20. století. Zvítězil v ní T. G. Masaryk před Karlem Čapkem a Václavem Klausem, V. Vančura se však nedostal ani do první třicítky! Tuto anketu bychom asi neměli brát příliš vážně, neboť v ní uspěl i Jára (da) Cimrman, ale svou výpovědní hodnotu má.

Leccos říkají také zkušenosti ze školské praxe. Uchazeči o studium češtiny na brněnské pedagogické fakultě měli v letošním přijímacím testu určit, v jakém díle se vyskytuje kníže Megalrogov a kdo toto dílo napsal. Test vyplnilo 630 lidí, uspělo jich však jen sedmatřicet, tedy necelých šest procent. Někteří další adepti správně uvedli Konec starých časů a jiní zas určili Vančurovo autorství, leč většinou nenapsali vůbec nic nebo pouze hádali, že Megalrogov je hrdinou nějakého díla Karla Čapka, Ivana Olbracht, Aloise Jiráska, Petra Bezruče a Ladislava Klímy, ba i Václava Havla! Mnozí se domnívali, že by se s ním mohli setkat v pracích L. N. Tolstého, F. M. Dostojevského, N. V. Gogola, A. S. Puškina, M. J. Lermontova či A. P. Čechova.

Moc odlišné nejsou ani zkušenosti se studenty řečené fakulty. Z Vančurovy tvorby čtou vesměs jen Rozmarné léto a Markétu Lazarovou, při interpretacích jim činí potíže jeho jazyk, mnohoznačnost jeho děl, ale i – v případě románů Rozmarné léto a Hrdelní pře anebo Příslaví – jeho humor...

Je nasnadě, že Vladislav Vančura by se měl vrátit do obecného povědomí: jako vý-

⁵ Poláček, J.: F. X. Šalda a Vladislav Vančura, Tvar 1991, č. 23, s. 4–5; Poláček, J.: Prostor noci je tichý..., Tvar 1994, č. 7, s. 7; Bednářová, M.: Cesta barona Prášila, Tvar 1997, č. 17, s. 9; Horák, O.: Bylo na třetí hodinu zrána, Tvar 1999, č. 13, příloha TVARY.

⁶ Poláček, J.: Tento způsob léta ..., Literární noviny 1997, č. 3, s. 5.

⁷ Marek, P.: O Vančurovi jinak, Akord 1991–92, č. 10, s. 24–32.

⁸ Poláček, J.: Óda na družnost, ROK 1992, č. 3, s. 33–35.

⁹ Všetická, F.: Markéta Lazarová Vladislava Vančury, Alternativa plus 1999, č. 1–2, s. 3–6.

¹⁰ Poláček, J.: Pravda a báseň. Přijetí Obrazů z dějin národa českého dobovou kritikou: SPFFBU 1993, s. 83–92; Všetická, F.: Podoby prózy, Olomouc 1997.

